

Vaikų patariamąsios grupės (Children's Advisory Panel, sutrumpintai CAP) ataskaita

Lietuva

Lietuvos CAP vaikai¹ optimistiškai žiūri į interneto teikiamas galimybes, tačiau tuo pačiu metu prisibijo virtualioje erdvėje tykančių pavojų. CAP vaikai pateikė idėjų, kaip galima būtų išmokti naujų įgūdžių, atskleisti savo stipriąsias savybes ir susirasti naujų draugų. Be to, jie sumanė programėlę „Laiko mašina“, kuri leistų nukeliauti į praeitį arba aplankyti kitas kultūras, kad apie jas sužinotų iš pirmų lūpų.

Lietuvoje vykusių praktinių seminarų ir interviu rezultatai rodo, kad Lietuvoje CAP vaikai geriau nei kitose šalyse žino apie interneto techninių galimybių ribas, pavyzdžiui apie lėtą atsisiuntimą, jungimosi delną, nemokamo Wi-Fi nebuvimą, ribotus mobiliojo ryšio duomenų naudojimo planus ir nepatikimas prisijungimo galimybes. Tačiau visa tai nė kiek nesumažina jų noro pasinerti į virtualų pasaulį ir naudotis jo siūlomais naudingais dalykais. Lietuvos vaikai dažnai daug aktyviau naudojami internetu nei jų tėvai.

Internete jaučiasi laisvai ir drąsiai

CAP vaikų manymu, interneto pasaulis yra neribotų galimybių vieta. Savo patirtį interneto pasaulyje jie apibūdina kaip neapsakomai teigiamą, sakydami, kad būna smagu, kad jaučia laisvę ir elgiasi drąsiai. Vyresni vaikai patirtį interneto pasaulyje asocijuoja su jaukumu, pažinimu ir privačia erdve. Išvirkščioji interneto pusė jiems asocijuojasi su konfliktais su draugais ir baime dėl saugumo internete, kaip antai tapatybės praradimu, priekabiavimu arba tiesioginiu fiziniu pavojumi.

„Kartais [internete] jautiesi linksmai, kartais būna liūdna. Smagu, kai gali susitarti susitikti su draugu, paskelbti kokį nors juokingą dalyką, Liūdna todėl, kad kai ginčijiesi su draugais ir juos užblokuoji, pasaulyje atsitinka tiek daug blogų dalykų.“ Mergaitė, 12 metų.

„Internetas gali padaryti viską.“ Berniukas, 12 metų.

CAP – kas tai?

Vaikų patariamoji grupė (Children's Advisory Panel, sutrumpintai CAP) sukurta siekiant geriau suprasti pačių vaikų nuomones apie su internetu ir skaitmeninėmis technologijomis susijusius gyvenimo aspektus. Kad būtų galima įsiklausyti, taikomi kokybiniai bendros kūrybos metodai. Vaikų patariamoji grupė – tai „Telia Company“ iniciatyva, įgyvendinama bendradarbiaujant su vaikų teisių organizacijomis ir mokyklomis septyniose Šiaurės ir Baltijos valstybėse. Projekte, kurio metu vaikams teko apibūdinti ir aptarti veiklos internete teikiamas galimybes bei naudą, dalyvavo daugiau kaip 700 vaikų. CAP iniciatyvos tikslas – toliau plėtoti „Telia“ požiūrį į vaikų kaip technologijų naudotojų teises ir padėti IRT sektoriui bei visuomenei geriau suprasti vaikus kaip interneto piliečius.

¹ Įgyvendinant šį projektą keturiose klasėse taikant bendros kūrybos metodus įsiklausyta į 85 Lietuvos vaikų nuomones ir rūpesčius. Be to, 9 vaikai apklausti taikant giluminius interviu. Šie vaikai toliau tekste vadinami CAP vaikais.

Apskritai, interneto aplinka naudojama malonumui ir pramogoms, pavyzdžiui, žaisti internetinius žaidimus arba naršyti įdomų turinį. Buvo aptarinėjami ir su galia bei pasiekimais susiję tikslai, pavyzdžiui, kaip suformuoti naujus įgūdžius, pelnyti kitų pagarbą ar įgyti geresnį statusą tarp savo bendraamžių. Potencialios galimybės, kurios realizuojamos rečiau, yra dalyvavimas viešose diskusijose ir saviraiška. Kaip ir kitur, žaidimus apskritai labiau mėgsta Lietuvos CAP berniukai, o mergaitės daugiau laiko praleidžia bendraudamos socialiniuose tinkluose.

Interneto aplinka realizuoja ir vaikų socialinius tikslus, pavyzdžiui, jausti priklausymą bendruomenei, bendraamžių paramą, būti priimtam į bendruomenę ir mėgstamam, susirasti naujų draugų ir puoselėti esamą draugystę. Sąvokos „pagarba“ ir „visuomenės normos“ irgi aptartos, jas siejant su kasdieniu interneto naudojimu. Nors CAP vaikai teigia, kad internete jaučiasi esantys laisvi ir anonimiški, tačiau jie žino ir apie pasekmes, kurios būtų tada, jei paskelbtų tokius dalykus, dėl kurių vėliau galbūt tektų gailėtis.

Mobilus gyvenamasis kambarys bendravimui ir pramogoms

Būdami ne namie, prie interneto CAP vaikai jungiasi per savo išmaniuosius telefonus, o namuose – naudodamiesi asmeniniais kompiuteriais arba planšetėmis. Kadangi išmanieji telefonai visada būna kartu su jais, vaikams sunku pasakyti, kiek laiko per dieną jie naudojami internetu, todėl riba tarp gyvenimo internete ir realaus gyvenimo tampa miglota.

„Internetas užima visą laisvalaikį, juo naudojuosi daug, tikrai kokias 5 valandas per dieną.“ Mergaitė, 15 metų.

„Aplink visada yra internetas, tarytum fonas.“ Mergaitė, 15 metų.

Jei kitų šalių vaikai žodį „internetas“ vartojo retai, tai Lietuvos CAP vaikų kalboje jis kartojosi gana dažnai, bent jau interviu su suaugusiais kontekste. Pavyzdžiui, jie vartoja frazę „sėdėti internete“. Be to, jie vartoja daug anglišių žodžių su lietuviškomis galūnėmis, kaip antai „vlogeris“, „youtuberiai“ ir „gifas“.

CAP vaikai teigia, kad internetu naudojami daug kartų trumpai, kai prireikia specifinės informacijos, pavyzdžiui, atliekant namų darbus, kai reikia pasižiūrėti autobusų grafiką ir pan., arba, jei turi

trumpą pertrauką, eina į socialinius tinklus. Daugelis vaikų laisvalaikį leidžia bendraudami su draugais, žaisdami internetinius ir stacionarius kompiuterinius žaidimus, žiūrėdami vaizdo medžiagą, skelbdami savo įrašus, naršydami socialiniuose tinkluose, žiūrėdami filmus ir TV serialus bei klausydamiesi muzikos. Dažniausiai paminėti socialiniai tinklai – „Facebook“, „Instagram“ ir „Snapchat“.

„Mano tėvai turi feisbuką, tačiau mes nesame draugai.“ Berniukas, 15 metų.

Kalbant apie turinį, kurį jie naudoja internete, CAP vaikams didžiulę įtaką turi bendraamžiai, draugai ir populiarūs vaizdo įrašų tinklaraštininkai: vaikai juos seka, bando jų pasiūlymus ir rekomenduoja juos kitiems. Spontaniškai jie naudojami ir mokymo medžiagai, tačiau paprastai tokie atvejai būna susiję su praktiniu poreikiu arba noru, pavyzdžiui, pagaminti pagal receptą, sukurti rankdarbį arba išmokti tam tikro žaidimo gudrybių. Kad išmokytų tokių naujų įgūdžių, jie paprastai pirmenybę teikia vaizdo medžiagai, o ne tekstinėms instrukcijoms. „YouTube“ yra būtent ta vieta, kur gali rasti tokią medžiagą. Pasaulyje, kuriame prieinama gausybė informacijos, reikia veikti labai mikliai, kad ją rastum ir lengvai sugromuliuotum, nes antraip dėmesys ir energija gali greitai nukrypti į kitą pusę.

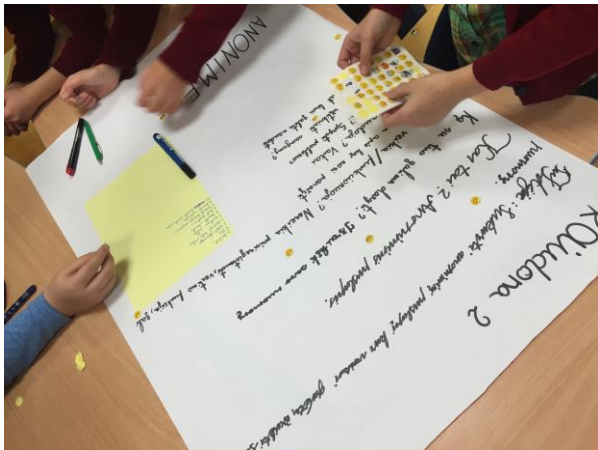
Internetas nėra vien tik bendravimo su draugais vieta; būtent čia, apdairiai pasirinkus turinį, rodantį, kas tu esi pasauliui, yra kuriamas nuosavas asmeninis „prekės ženklas“. Lietuvos CAP mergaitės (tačiau ir berniukai) ypatingai rūpinosi, kad parodytų tik savo „gražias“ arba nepriekaištingas nuotraukas, kurios dažnai būna pagedaguotos. Kai kurios CAP mergaitės netgi pasiteirauja artimų draugų, ar nuotrauka pakankamai gera, ir tik tada ją įkelia į internetą. Priešingai Šiaurės šalių vaikams, panašu, kad mažiau tikėtina, jog jie turės ir viešą, ir privačią

paskyrą tame pačiame socialiniame tinkle – galbūt todėl, kad skaitmeniniai įgūdžiai yra žemesnio lygio, arba todėl, kad privataus ir viešo naudojimo atvejais naudojami skirtingais socialiniais tinklais.

„Nuotrauką įkeliu tik kartą per mėnesį. Jei nuotrauka nebus puiki, kiti tyčia arba atsitiktinai gali pasinaudoti tokia padėtimi. Pavyzdžiui, jei atrodai keistai, gali papildomai patraukti dėmesį, kurio tu nenori. Todėl visuomet įkeliu tik puikią nuotrauką.“ Berniukas, 15 metų.

Kultūriniai elgsenos ypatumai ir bendros visuomenės normos

Nors tema Lietuvoje yra svarbi, tačiau klausimo, kokią svarbą turi elgsenos internete taisyklės, Lietuvos CAP vaikai konkrečiai neapartinėjo taip, kaip jis aptarinėtas Šiaurės šalyse. Vaikų sukurti sprendimai netiesiogiai buvo susiję su mandagumo, priekabiavimo arba anonimiškumo (kuris leistų išvengti priekabiavimo) problemomis. Tikėtina, kad aptarinėdami tokias problemas, kaip antai priekabiavimas, jie vartoja kitokį žodyną (vietoj priekabiavimo kalba apie konfliktus su draugais) arba sąvoką „saugumas“ susieja tik su išoriniais pavojais (privatumas, įsilaužimas arba fizinis saugumas). Kalbant apie elgseną internete, būti teisingu kitam ir pačiam pasireikšti kaip asmenybei buvo įprasta tema, kurią išskėlė Lietuvos CAP vaikai.

Palietus saugumo internete temą, CAP vaikai kalba apie tris pagrindines saugumo rūšis – emocinį saugumą, informacijos saugumą ir sąžiningą informaciją. Emocinis saugumas siejamas su

asmeninio turinio, kuris gali padaryti didelę emocinę žalą arba būti skandalingas, pavyzdžiui, drovėtis verčianti nuotrauka ar užgaulus komentaras, sukūrimu ir dalijimusi. Informacijos saugumas siejamas su asmeninės informacijos apsaugojimu nuo potencialių įsilaužėlių ar sukčių, o sąžininga informacija reiškia internete pateikiamos informacijos teisingumą. Lietuvos CAP vaikai ypač nerimauja, kad dėl bendravimo internete ar paskelbus per daug asmeninės informacijos gali kilti fizinio pavojaus grėsmė. Tokia baimė pagrįsta tuo, kad jie sudaro galimybę nepažįstamiems interneto naudotojams nustatyti jų buvimo vietą, ir todėl juos galima lengviau sužaloti, apiplėšti ar užpulti. Kurdami sprendimus, CAP vaikai per daug nesigilino į saugumo aspektus, o labiau rėmėsi žinomais saugumo užtikrinimo būdais, kaip antai pranešimais apie naudotojus, kurie netinkamai elgiasi, nusiuntimu (tokių naudotojų užblokavimu), tvirtais slaptažodžiais (iš raidžių ir skaičių) ir administratoriais.

„Nejkėlinėkite atostogų nuotraukų tada, kai jūsų nėra namuose. Jus gali apiplėšti.“ Berniukas, 12 metų.

„Mano tėvai neleidžia man naudotis „Twitter“. Jie mano, kad ten nesaugu.“ Berniukas, 12 metų.

„Niekada nežinai, kas yra internete. Kiekvienas gali būti kažkas. Taigi, turi būti apdairus, kad to nepamirštum.“ Berniukas, 15 metų.

Mokykloje pamokų metu paprastai neleidžiama naudotis išmaniaisiais telefonais. Namuose CAP vaikams dažnai būna nustatyta, kiek laiko gali būti prie kompiuterio. Dažnai argumentuojama sveikata (per daug laiko prie monitoriaus kenkia akims) arba stengiamasi užtikrinti, kad visas dėmesys būtų skirtas namų darbams.

„Tėvai mane bara, kai užuoat atlikinėjusi namų darbus, sėdžiu internete. Net jei tik užmetu akį į telefoną ar kompiuterį.“ Mergaitė, 12 metų.

Palyginti su Šiaurės šalimis ir netgi su Estija, matyti, kad Lietuvoje tarp suaugusių ir vaikų skaitmeninių įgūdžių yra didesnis atotrūkis. Lietuvos vaikai daug intensyviau naudojami internetu negu jų tėvai, todėl pastarųjų gebėjimas padėti atsiradus su internetu susijusioms problemoms, būna ribotas.² Kai kurie CAP vaikai atsargiai kalbėjo klausimu, kiek jie laiko praleidžia internete, tačiau nebūtinai mano, kad per didelis interneto naudojimas yra problema.

² Olšauskė, D. ir Valickienė, R. (2016). Vaikų saugumas internete, 500 Lietuvos tėvų, turinčių 7–16 metų amžiaus vaikų, tyrimo ataskaita, SIC.

Vaikai vertina patogumą ir praktiškumą

Kalbant apie interneto ryšio ar sprendimo funkcionalumą, labai vertinamas aukštos techninės charakteristikos, ypač sparta, efektyvumas ir nuoseklumas. Vaikai gali jaustis apvilti ir netgi emociškai reaguoti, kai jų patirtis būna netikusi. Tai galioja ir visai buvimo internete patirčiai, ir konkrečioms jų naudojamoms interneto svetainėms, žaidimams, paslaugoms ir programėlėms. Wi-Fi ar mobiliojo ryšio aprėpties nebuvimas ar riboti mobiliojo ryšio duomenų naudojimo planai yra įprastas CAP vaikų, netgi santykinai miestiečių, su kuriais kalbėtasi, nusivylimo šaltinis. Jie dažnai pastebi, kad nėra prieigos per Wi-Fi (t. y. nėra mokykloje ar jų kambaryje namuose), ir todėl greitai išnaudoja jų plane numatytą mobiliojo ryšio duomenų kiekį. Šiaurės šalyse yra priešingai: pagal planą duomenų kiekis dažniau būna neribotas, todėl tose šalyse CAP vaikai su šia problema susiduria retai. Lietuvos CAP vaikai savo nepasitenkinimą išliejo ir dėl nepatikimo sujungimo, lėtos spartos, delsos, ir teigė, kad kartais visai nustojo naudotis internetu.

„[Kas internete tau galėtų daryti įspūdį?] Jei kiekvienas galėtų turėti vienodai galingą internetą.

Kai žaidžiame žaidimus [internete], kartais kai kuriems mano draugams nutrūksta interneto ryšys. Jie iškrenta iš žaidimo arba nutrūksta pokalbis per Skype.“ Berniukas, 12 metų.

„Negaliu pakęsti, kai internetas sustoja vidury siaubo filmo.“ Mergaitė, 12 metų.

Dizainas laikomas svarbiu ir naudojimo galimybių aspektu, ir kaip veiksnys, prisidedantis prie geros naudotojo patirties. CAP vaikai vertina naudotojui palankias, vizualiai patrauklias ir paprastas sąsajas. Vaikų kalba yra tikrai viena iš kalbų, kuri vartojama vaizdo medžiagoje, pradedant trumpais „Snapchat“ klipais ir baigiant vaizdo medžiagos tinklaraštininkais, ir „YouTube“ skelbiamose mokymo priemonėse. Interneto ypatybėms, be kurių CAP vaikams būtų sunku gyventi, jie priskyre „Google“, vertėją, žaidimus ir „Facebook“.

Interneto naudojimas Lietuvoje

- 82 proc. tyrime dalyvavusių vaikų internete naršo kelis kartus per dieną.²
- 31 proc. minėtų vaikų naršydami internete praleidžia 4 ir daugiau valandų (vidutiniškai kasdien internete praleidžia 3 valandas).²
- 46 proc. Lietuvos tėvų būna pasyvūs ir nesikiša į tai, ką vaikai veikia internete³.
- Lietuvos vaikai priskiriami „neapsaugotiems socialinių tinklų naudotojams“: jie greitai pasinaudoja interneto ir jo socialinių aspektų nauda, tačiau be pastebimos tėvų paramos ar jų įsikišimo.⁴

CAP Lietuvoje

Įgyvendinant šią iniciatyvą Lietuvoje, dalyvavo dvi mokyklos – viena iš Vilniaus o kita – iš Jonavos. Spalio mėn. abiejose mokyklose vyko bendros kūrybos praktiniai seminarai, kurių metu šeštų ir devintų klasių moksleiviai dirbdami drauge turėjo surasti sprendimus, kaip įveikti iššūkį, susijusį su tikrove ir internetu. Praktiniai seminarai vyko bendradarbiaujant su Vaikų linija (Lietuvos pagalbos vaikams linija), kuri teikė profesionalią pagalbą vaikų požiūriu klausimu ir padėjo moderuoti. Praktiniuose seminaruose dalyvavo 85 vaikai, kurie pasidalino idėjomis, žiniomis ir nuomonėmis apie gyvenimą internete. Be to, siekiant gauti daugiau medžiagos analizei, giluminių interviu metodu apklausti dar 9 vaikai, kurie atsakė į klausimus apie jų patirtį internete. Interviu atliko „Kantar TNS Lietuva“ 2016 m. spalio mėn. „Kantar TNS Finland“ vadovaujant, rezultatų analizė ir ataskaitos parengtos taikant bendros kūrybos metodus.

³ Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., and Ólafsson, K. (2011). Risks and safety on the internet: The perspective of European children. Full Find-ings. LSE, London: EU Kids Online.

⁴ Helsper, Ellen J., Kalmus, Veronika, Hasebrink, Uwe, Sagvari, Bence and de Haan, Jos (2013) Country classification: opportunities, risks, harm and parental mediation. EU Kids Online, The London School of Economics and Political Science, London.